

Arkeologisk kontroll 2019

Gårdlösa 69:5 m fl

ANLÄGGANDE AV NY VÄG

RAÄ Smedstorp 27:1, Smedstorps socken i Tomelilla kommun, Skåne län

Arkeologisk kontroll 2019

Gårdlösa 69:5 m fl

ANLÄGGANDE AV NY VÄG

RAÄ Smedstorp 27:1, Smedstorps socken i Tomelilla kommun, Skåne län

Österlenarkeologi

Lars Jönsson

Trädgårdsgatan 46

271 34 Ystad

Tel: 070-306 36 04

E-post: info@osterlenarkeologi.se

Webb: www.osterlenarkeologi.se

Arkeologisk kontroll 2019

Gårdlösa 69:5 m fl

Anläggande av ny väg

RAÄ Smedstorp 27:1, Smedstorps socken i Tomelilla kommun, Skåne län

Österlenarkeologi

Rapport 2019:5

Författare: Lars Jönsson

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Den södra delen av den nya vägsträckan inom fastigheten Gårdlösa 69:5 m.fl. Foto från norr. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

© Österlenarkeologi 2019

Innehåll

Undersökningens bakgrund och resultat	7
Läge och topografi	7
Fornlämningsmiljö	7
Undersökningsresultat	9
Tolkning och utvärdering	10
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Skåne med platsen för Gårdlösa och Smedstorp i Ingelstads härad markerad med en röd prick.

Figur 2. Utsnitt över området vid Gårdlösa och Smedstorp i Tomelilla kommun, med platsen för den arkeologiska kontrollen och den nya vägsträckan markerad med ett rött streck.

Undersökningens bakgrund och resultat

Kalvahagsvägens Samfällighetsförening har byggt om och breddat en väg inom fastigheten Gårdlösa 69:5 m fl. I söder planerades vägen att få en delvis ny sträckning och inom resterande del planerades en breddning av vägen. Breddningen av vägen för den norra sträckningen utfördes dock inte, utan endast en upprepning gjordes av den befintliga norra vägsträckningen (från D och norrut på figur 4). En fornlämning i form av ett grav- och boplatssområde (RAÄ Smedstorp 27:1) berördes delvis av arbetet. Inom fornlämningen har flatmarksgravar och huslämningar tidigare påträffats. Med anledning av vägarbetet har en arkeologisk kontroll genomförts av Österlenarkeologi. Ytan som kontrollerades var ca 600 m² stor. Syftet med den arkeologiska kontrollen var att säkerställa att fornlämningar inte påverkades av markarbetena.

Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län (länsstyrelsens dnr. 431-35750-2016).

LÄGE OCH TOPOGRAFI

Gårdlösa är belägen i en fullåkersbygd i sydöstra Skåne, endast 1 km nordost om Smedstorps stationsområde och ca 10 km öster om Tomelilla. Området vid Gårdlösa och Tommarpsån domineras av den markanta Gårdlösaåsen, som är en sydlig utstickare av Listarumsåsen.

Den aktuella vägsträckan inom de berörda fastigheterna är belägen omedelbart norr om Tommarpsån och strax öster om Gårdlösaåsen.

FORNÄMNINGSMILJÖ

Gårdlösa – järnåldersbosättning och gravfält

Under framför allt 1960-talet utfördes arkeologiska undersökningar av en järnåldersbosättning i Gårdlösa, mellan byarna Smedstorp och Stiby (Jönsson 2011, s. 42f.). Från Gårdlösa finns ett brett arkeologiskt material från i princip hela järnåldern. Bosättningarna och gravfälten ligger utmed ett ca 600 meter långt stråk på Gårdlösaåsen. Flera förflyttningar av bebyggelsen har kunnat påvisas. I anslutning till den äldsta bosättningen i norr, sannolikt i bruk från sen förromersk järnålder till folkvandringstid, fanns t.ex. offerkällor. Dessa omgavs av härdar, med en större stenlagd yta för slakt och matberedning i anslutning till den största av dessa (Stjernquist 1993a, s. 36ff.; 1993b, s. 47f.).

Fyndmaterialet från bosättningarna är relativt rikt och varierat. Där finns t.ex. skärvor av glasbägare, en guldpärla och några silverföremål. I ett grophus fanns ett bronsbleck, där motivet ansluter till guldfoliebleckens motivvärld. Även gravarna innehåller speciella fynd, såsom dräktsmycken och i några fall vapen och ryttrarutrustning. Det finns dessutom en runristad silverfibula från ca 300 e. Kr. Det fanns dessutom lämningar efter järnframställning och smide, samt degelfragment som visar att bronsgjutning har skett på platsen (Stjernquist 1993b, s. 118f.).

Att bosättningen bör sammankopplas med en viss specialisering tyder ett relativt stort antal grophus på. I ett grophus fanns ett stort antal kvartsstycke och en slagsten, medan en halvfärdig pärla och en spolförmig pärla påträffades i ett annat sammanhang. Detta tyder på en viss pärltillverkning av lokala mineraler. Arkeolog Bengt Söderberg framhåller att bosättningen i Gårdlösa har varit komplex, och han betonar kultplatsen. Människorna i Gårdlösa antas ha varit aktivt involverade i de sociala, ekonomiska och kulturella nätverk som förenade de olika bygderna i regionen. Han menar vidare "... att grupperingen i Gårdlösa skall uppfattas som en lokal elit" (Söderberg 2005, s. 388f.).

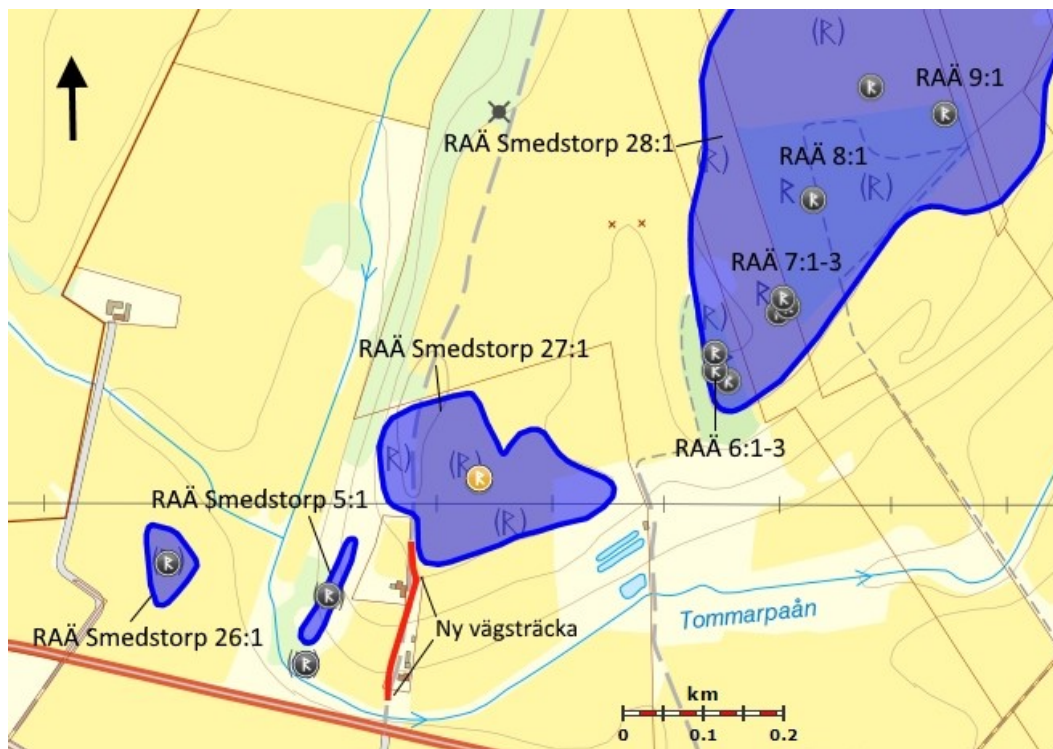
Arkeologiprofessor Berta Stjernquist menade att Gårdlösabosättningen var en ganska vanlig och perifert belägen agrar bebyggelse (Stjernquist 1993b, s. 147), medan Söderberg påpekar att Gårdlösa visserligen var perifert beläget i förhållande till de kustnära centralbygderna, men att vissa av färdlederna mellan centralbygderna i regionen kan ha sammanstrålat i Gårdlösaområdet. Detta läge kan betecknas som strategiskt då det enligt Söderberg erbjuder olika "handlingsalternativ" (Söderberg 2005, s. 389).

Fornlämningar

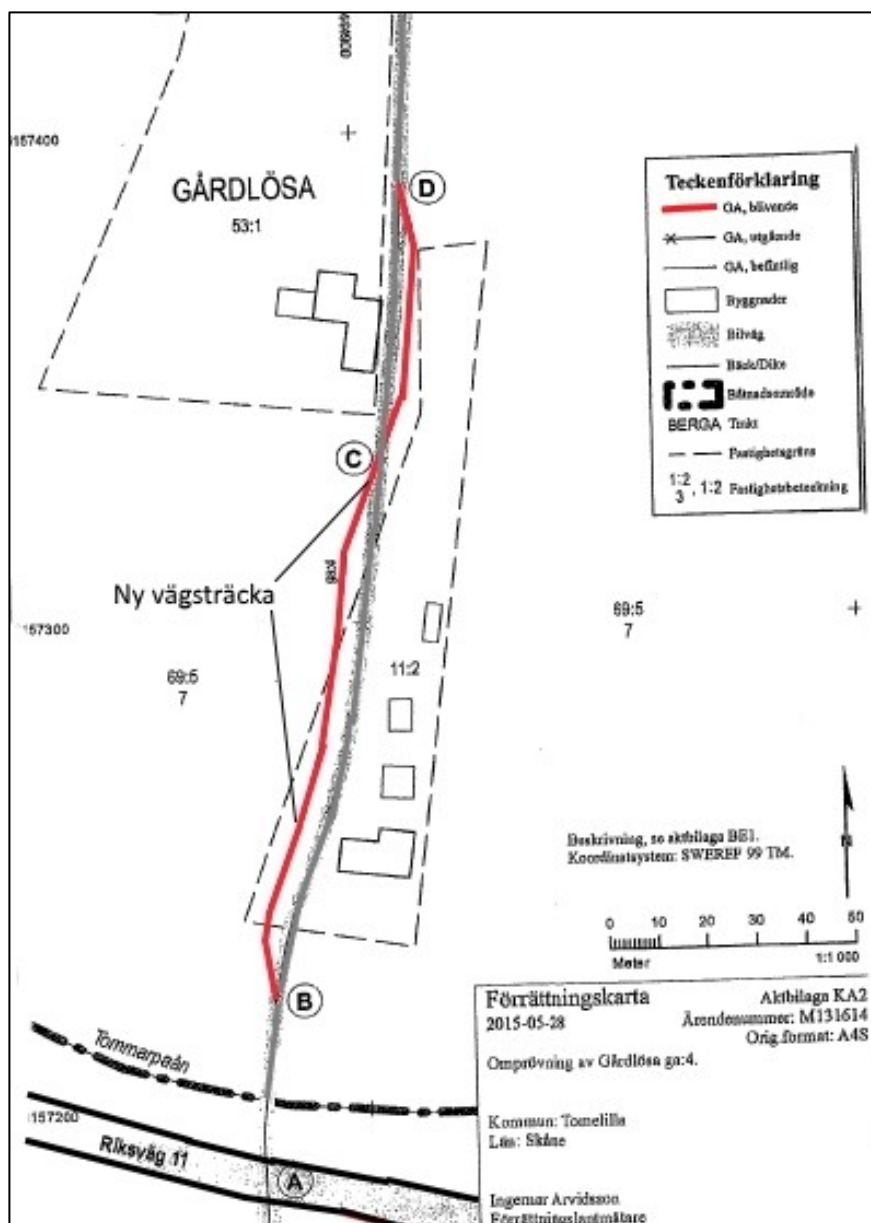
Omedelbart norr och öster om den delvis nya sträckningen av vägen finns ett grav och boplatssområde, bestående av flatmarksgravar och fyndmaterial (**RAÄ Smedstorp 27:1**). I områdets norra del har ett hus och några härdar från yngre bronsålder undersökts. Ett flertal gravar från järnåldern, bl.a. en stensättning, har undersökts i områdets södra del.

På Gårdlösaåsen, ca 100 meter väster om vägsträckan, finns ett undersökt och återställt gravfält (**RAÄ Smedstorp 5:1**). Detta består av nio fornlämningar; därav fem runda stensättningar, tre ovala stensättningar och en skeppssättning. Stensättningarna är daterade till omkring år 0, dvs. övergången förromersk/romersk järnålder, medan skeppssättningen är daterad till vendeltid.

Omkring 200 meter nordost om ovannämnda fornlämningar finns ännu ett grav- och boplatssområde (**RAÄ Smedstorp 28:1**). Inom området har det påträffats boplatssmaterial samt ett okänt antal flatmarksgravar. I områdets östra del finns rester efter hus från romersk järnålder. I området norr om RAÄ 9:1 har det framkommit hus från ca 400–900 e. kr. Norr om RAÄ 6 och 7 har det påträffats 56 hus från ca 900–1000-talet. Inom området har det undersökts ca 65 flatmarksgravar, merparten brandgravar samt sju runda stensättningar med stenfyllning. Samtliga gravar är daterade till järnålder. Inom området har det dessutom undersökts och restaurerats två skeppssättningar, en domarring, tre stensättningar samt en rest sten (se RAÄ nr 6-7-8).

Figur 3. Fornlämningsmiljön vid den nya vägsträckningen inom fastigheten Gårdlösa 69:5 m fl. Den nya vägsträckan är markerad med en röd linje. Karta ur Riksantikvarieämbetets fornsök (FMIS).

Figur 4. Den nya vägsträckan (B-D) inom fastigheten Gårdlösa 69:5 m.fl. är rödmarkerad. Den gamla vägsträckan är gråmarkerad. Underlag: Förretningskarta upprättad av Ingemar Arvidsson, förretningslantmätare.

UNDERSÖKNINGSRESULTAT

På grund av "kommunikationsproblem" informerades inte Österlen-arkeologi om när markarbetena skulle påbörjas. Detta upptäcktes istället i samband med ett annat ärende på Österlen.

Vid en efterföljande arkeologisk kontroll noterades att den södra delen av vägen, mellan B-D på figur 4, redan hade breddats och byggts om fram till ca 25 meter söder om platsen där fornlämning RAÅ Smedstorp 27:1 utvidgas mot väster, över Kalvahagsvägen. Den nya vägsträckan berörde en yta av ca 600 m². Markarbetena i den norra delen av vägen som breddades, från D på figur 4 och ca 10 meter söderut, tangerade den sydvästra delen av den registrerade fornlämningen. Vid den arkeologiska kontrollen visade det sig att vägen, på platsen för den registrerade fornlämningen, hade breddats ca tre meter öster om den ursprungliga vägkanten (figur 5). I schaktkanten framgick att matjorden var ca 0,40 meter tjock (figur 6). Inga arkeologiska lämningar noterades.

Vid en efterföljande arkeologisk kontroll noterades att den resterande delen av den befintliga norra vägsträckan, där vägen sträcker sig genom fornlämningen (från D på figur 4 och norrut), endast hade rensats upp och förbättrats. Inga ingrepp i fornlämningen kunde iakttas.

Figur 5. Den norra delen av den nya vägsträckan inom fastigheten Gårdlösa 69:5. Foto från norr. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi

TOLKNING OCH UTVÄRDERING

Sammanfattningsvis konstaterades att inga fornlämningar påverkades av markarbetena. Det bör noteras att trots att kontakt hade tagits med Kalvahagsvägens Samfällighetsförening redan 2017, så blev Österlen-arkeologi aldrig kontaktad när markarbetena väl startade.

Figur 6. Ett parti av den östra schaktkanten intill den södra delen av fornlämning RAÄ Smedstorp 27:1. Fornlämningen är belägen inom den gräsbevuxna ytan. Foto från väster. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Referenser

- Jönsson, L. 2011. *Tommarp. Kunglig produktionsort och klosterstad*. Lund Studies in Historical Archaeology 13. Malmö.
- Stjernquist, B. 1993a. *Gårdlösa. An Iron Age Community in its Natural and Social Setting. II. The Archaeological Fieldwork, the Features and the Finds*. Stockholm.
- Stjernquist, B. 1993b. *Gårdlösa. An Iron Age Community in its Natural and Social Setting. III. Chronological, Economic, and Social Analyses*. Stockholm.
- Söderberg, B. 2005. *Aristokratiskt rum och gränsöverskridande. Järrestad och sydöstra Skåne mellan region och rike 600–1100*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter No 62. Lund.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-35750-2016
Österlenarkeologis diarienummer ÖA 190002
Arkivnummer ÖA 190002

Län Skåne
Kommun Tomelilla
Socken Smedstorp
Fastighet Gårdlösa 69:5 m fl
RAÄ-nummer Smedstorp 27:1

Ekonomiska kartans blad 2D2i SÖ (RT90)
Koordinatsystem Sweref 99 TM
N koordinat 6157498
E koordinat 444994
M ö.h. 65-75 m ö.h.

Fältarbetstid 2019-01-07 - 2019-02-22
Antal arbetsdagar 3
Antal arkeologtimmar 3

Exploateringsyta 600 m²
Undersökt yta 600 m²

Platschef Lars Jönsson
Personal Lars Jönsson
Uppdragsgivare Kalvahagsvägens Samfällighetsförening

LUHMnr:
Fynd:
Dokumentationsmaterial: Minnesanteckningar samt digitala foton

Österlenarkeologi

Rapporter 2019

1. Ystads stad. Ledningsschakt och fundament. RAÄ Ystad 50:1 och 35:2. Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län. Arkeologiska undersökningar 2017 och 2018. Lars Jönsson.
2. Bachus södra 9, Ystad. Nybyggnation. RAÄ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2019. Lars Jönsson.
3. Glemminge 113:1. Fördelningsstation. Glemminge socken i Ystads kommun, Skåne län. Avgränsande arkeologisk förundersökning 2019. Lars Jönsson.
4. Disa 4 (Latinskolan), Ystad. Hiss, ramp och ledningar. RAÄ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2019. Lars Jönsson.
5. Gårdlösa 69:5 m fl. Anläggande av ny väg. RAÄ Smedstorp 27:1, Smedstorps socken i Tomelilla kommun, Skåne län. Arkeologisk kontroll 2019. Lars Jönsson.